

Lebed-Grebenyuk Y.

**"Shevchenko's Collected Stories" (1924) and Yearbooks
"Shevchenko and His Time" (1925, 1926):
from History of Creation and Image of Poet**

The article is devoted to researching into the works of well-known Shevchenko scholars of the beginning of 20th century. The author suggest the thematic division of the collected material depending on the direction and methods of the research.

Key words: reception, recipient, author.

УДК 821.161.2.09:80-057.4

*С. Луцій, канд. філол. наук, ст. наук. співроб.,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України*

ШЕВЧЕНКІАНА М. ТКАЧА, О. ШАРВАРКА ТА Я. ЯРОША

У статті розповідається про українських письменників – М. Ткача, О. Шарварка та Я. Яроша, які збагатили українську шевченкіану 1960–2000-х років.

Ключові слова: шевченкіана, інтерпретація постаті Т. Шевченка, романтична ідеалізація.

Літературознавець М. Коцюбинська у статті "Шевченко – поет сучасний", вміщеній у колективному збірнику "Тарас Шевченко в моєму житті: розповіді, статті, нариси", упорядкованому поетом О. Шарварком, неодноразово наголошувала на тому, що з кожним роком творчість Т. Шевченка стає більш актуальною й необхідною українству: "Не лише суспільні, а й художні ідеї Шевченка близькі творчій свідомості саме сучасної людини. Автор "Сну" і "Кавказу", "Наймички", "Неофітів", "Марії" і пізніх ліричних циклів, володар усіх стилів і форм, що історично склалися в українській поезії, їх руйнатор і водночас геніальний перетворювач і синтетик, поет глибоко народний, національний і водночас воістину загальнолюдський, принципово не хуторянський – такого Шевченка тільки тепер починають розуміти сповна. Шевченко не став учорашнім днем – він і сьогодні ділиться з нами радощами живого слова" [2, 129].

Ці міркування М. Коцюбинської пояснюють глибоке зацікавлення творчістю Т. Шевченка і професійних дослідників літератури, і митців, і просто звичайних читачів. Українська шевченкіана другої половини ХХ століття – тема великої наукової розвідки. Хочемо зупинитися на трьох постатях (не науковцях, а письменниках), які активно працювали в цій царині.

Михайло Миколайович Ткач (народився 26 листопада 1932 року в селі Лукачани Кельменецького району Чернівецької області; помер 3 квітня 2007 року в м. Києві) – український поет, прозаїк,

перекладач, автор багатьох пісень та літературних сценаріїв документальних фільмів.

Лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка (1973), заслужений діяч мистецтв України (1993). Закінчив Чернівецький медичний інститут (1957). Протягом 1959–1961 рр. навчався на Вищих літературних курсах при Інституті ім. М. Горького в Москві. Працював у комітеті кінематографії при Раді Міністрів УРСР.

Його перу належать такі поетичні збірки, як: "Йдемо на верховини" (1956), "На перевалі" (1957), "Житній вінок" (1961), "На смерекових вітрах" (1965), "Пристрасть" (1968), "Повернення" (1974), "Небо твоїх очей" (1982), "Струна" (2002) та ін. М. Ткач – автор відомих пісень "Прилетіла ластівка", "Марічка", "Сину, качки летять", "Сніг на зеленому листі", "Ясени" та ін., створених у співпраці з такими композиторами, як О. Білаш, О. Злотник, П. Дворський, П. Майборода, М. Мозговий, С. Сабадаш та ін.

Вперше до образу Т. Шевченка та його біографії М. Ткач звернувся у поезії "Останній етап до свободи", яка була опублікована у збірці "На смерекових вітрах" (1965) [5], а згодом у збірці "Струна" (2002) [9]. Епіграфом до твору поет узяв такі рядки: "Ой вітре, вітре, якби ти міг співчувати моєму невсипущому горю...". У згаданому вірші йдеться про очікування Т. Шевченком царського указу про звільнення, відтворено внутрішній стан незламного поета, який хоче якнайшвидше вирушити до Петербурга. М. Ткача цікавлять насамперед переживання звільненого Т. Шевченка.

Лірико-філософські роздуми поета про рідний край та простих людей, своїх співвітчизників звучать у вірші М. Ткача "Тарасова мрія (зб. "Небо твоїх очей") [6, 27–28], що має епіграф із твору Т. Шевченка "Поставлю хату і кімнату". В ньому йдеться про мрію поета повернутися в Україну та оселитися у власній хаті. В. Іванисенко висловив такі міркування про цю поезію: "Ось автор звертається до образу Шевченка, відтворює Кобзаря у хвилину, коли він плекає давню свою мрію, "колисану ще з молодості літ", про тихий куток у рідному краю: "поставлю хату і кімнату". Як добре розкривається в цьому сюжеті особиста драма поета: все віддано людям, а сам не зазнав і краплини звичайного людського щастя" [1, 5]. Вірші "Останній етап до свободи" та "Тарасова мрія" засвідчили схильність М. Ткача до епічного відображення подій.

Образ Т. Шевченка зустрічаємо також у поемі М. Ткача "Хата". Про згаданий твір дослідниця С. Телешман зазначала: "У 1960-ті роки вийшла феєрична поема "Хата". М. Ткач вважав її, поряд із піснями, найціннішим зі створеного. Тема, як і назва, запозичена в О. Довженка. Цитата з його оповідання – епіграф до поеми буковинця" [3, 13].

Поема "Хата" перегукується із твором В. Мисика з такою ж назвою, написаним у 1941 році. Однак М. Ткач уник численних

ідеологічних кліше, які зустрічаються у творі його попередника. Та це й зрозуміло: поема писалася у 60-ті роки – часи так званої "хрущовської відлиги".

У поемі "Хата", опублікованій спочатку у збірці "Пристрасть", а потім "Струна", портрет Т. Шевченка постає як оберіг селянської оселі: *"Летить моя біла колиска через пекельну безвість. Хитається в кутку бородатий мамин Бог в позолоченій рамі. Поряд так само під вишитим рушником Шевченко"* [8, 150].

Образ Т. Шевченка найчастіше зустрічається у громадянській ліриці останніх років (зб. "Струна"). Про напутне слово поета, його значення для українців ідеться у поезіях М. Ткача "Ми" [9, 76], "Молимося на образ України" [9, 96], "Священне древо України" [9, 66–67]. В останньому творі М. Ткач картає своїх співвітчизників за те, що не зберегли визвольних завоювань предків, але настав час виконати заповіді Т. Шевченка: *"Освячені надіями Тараса, / Ми станемо єдино, як народ, / І не дамо злукавити у слові, / І праву путь скривити не дамо"* [9, 66–67].

У вірші "Молимося на образ України" наскрізною є ідея вільної держави, де панує мир і злагода між людьми. Однак таку державу треба виборювати так наполегливо, як виборював її своїм словом Т. Шевченко: *"Каємось, припавши на коліно, / Мучимось у слові, як Тарас. / В тебе нас багато, Україно, / Ти ж одна така на світі в нас"* [9, 96].

Михайло Ткач – автор сценарію до фільму-опери "Наймичка" (1963) за однойменною поемою Т. Шевченка (сценарій написано разом з І. Молостовою; оператор С. Лисецький, музика М. Вериківського). У фільмі зроблено вкраплення з попередньої поеми Т. Шевченка "Катерина" (остання зустріч героїні з москалем).

Михайло Ткач – автор багатьох перекладів – переклав із таджицької мови поезію Ф. Ансорі "Наше щастя, наша сила" [7, 70–72], у якій Т. Шевченко, чиї твори люблять і знають таджиків, постає як друг усіх пригноблених народів.

У своїх поезіях М. Ткач продовжив шевченківські традиції, про що свідчить філософізм, народно-поетичний склад його образного мислення.

Олександр Юрійович Шарварок (народився 4 грудня 1944 року в смт. Баришівці Київської області) – український поет, прозаїк, публіцист, есеїст. Із 1965 року почав друкувати свої вірші в обласній та республіканській пресі. Навчався на факультеті журналістики Київського державного університету імені Тараса Шевченка (1963–1967). Працював у радгоспі "Баришівський", у редакціях газет "Баришівські вісті" та "Літературна Україна", журналу "Київ", у Національній радіокомпанії України, Адміністрації Президента України. Був заступником головного редактора часопису "Україна", нині – літредaktor цього видання.

Автор поетичних, прозових збірок та літературознавчих есе, зокрема: "Міра вогню" (1980), "Тиждень райцентру" (1983), "Перевесло із маминих рук" (1987), "Піщаний зодіак" (1989), "Де ти був, Адаме?: вертепні небилиці з життя царів, королів, імператорів та всякого іншого люду" (1993), "Дзвони: три етюди про Тараса Шевченка" (1995), "Дош: поема-феєрія" (2004), "Трикирій" (2005), "Між полюсами. Павло Тичина у тексті й контексті" (2006); редактор-упорядник колективного збірника "Тарас Шевченко в моєму житті" (2004) [2]. Член Національної спілки письменників України.

Уперше Т. Шевченко згадується О. Шарварком у вірші "Мовчи":

*Ще мисль уріжуть ніж і бритви
двосічне лезо, тож мовчи.
Ти не народжений для битви,
читай казки, Шевченка вчи
та наново прочитай "тую славу",
в якій загруз, неначе між баюр.*

Про творчість Т. Шевченка та його біографію О. Шарварок писав у книзі "Дзвони: три етюди про Тараса Шевченка", до якої увійшли три прозові етюди: ""Собор Мазепин сяє, біліє...", або Чи вважав Тарас Шевченко гетьмана зрадником українського народу" (1992), ""Нічого кращого немає...", або Шевченкова уява все життя плекала Марію" (1992), ""На нашій – не своїй землі...", або Чи був Тарас Шевченко "першим великим українським більшовиком"" (1992) – та поетичні цикли "Небесні дзвони" (1981–1988), "Спокута" (1982) [10]. У них дослідник переосмислює певні епізоди з життя і творчості Тараса Шевченка, котрі раніше були сфальшовані радянським літературознавством. Історико-літературні та історико-публіцистичні есе автор доповнив поемами. Така архітектоніка книги сприяє тому, що образ Т. Шевченка постає в роботі особистісним, а не догматично-канонічним. Згадувані літературознавчі есе та поетичні твори друкувалися в журналах "Київ" і "Неопалима купина" протягом 1992–1993 рр. До циклу "Небесні дзвони" О. Шарварок узяв кілька епіграфів із Шевченкової "Автобіографії".

Особистісний образ Т. Шевченка прочитується і в його нарисі "Таємниця слова-волі", опублікованому в збірнику "Тарас Шевченко в моєму житті" [2], та післямові до збірника "Сукупний народний образ". О. Шарварок, упорядник згаданого видання, як і інші автори (а їх більше ста) ділиться із читачами роздумами про те, яку роль відіграв Т. Шевченко у формуванні його як особистості, у становленні світоглядних позицій та ціннісних орієнтацій, як протягом усього життя приходив до розуміння творчості Т. Шевченка. Це була спроба, як зазначив О. Шарварок у післямові до книги "Сукупний народний образ", "звірити світ Шевченка із

власним світом, стати в один ряд із поетом у роздумах про людину і час, минуще і вічне, особисте і загальне..." [2, 470]. У нарисі "Таємниця слова-волі" О. Шарварок розмірковує над тим, яким постає образ поета в народній пам'яті, яке значення відіграє ця постать для України та українства: "Тарас Шевченко – саме з тих співрозмовників, що не обридають. Ось уже понад півтора століття покоління українців шукають у рядках "Кобзаря" відповіді на пекучі питання свого часу, читають його, як світський молитовник, охороняють його, як мітичний скарб Звенигори. Чому ж малесенька книжечка (всього вісім віршів) одразу стала другою після Євангелія настільною книгою українського народу? У "Кобзарі" Україна вперше побачила себе. В "Кобзарі" уперше кожен українець відчув до себе увагу" [2, 352]. "Слово-Воля – ось наріжний камінь творчості Тараса Шевченка, що уможливив його присутність в часі й просторі Пророком рідного народу. І це не перебільшення. Він досі – невмирущий символ народу, який уособлює його найкращі риси. Шевченко страждав разом із ним. Страждає досі, бо живий кожним своїм словом. Він, і ніхто більше, – народний заступник у тяжкі часи, бо пристрасно шукав раю своєму розтерзаному серцю, своїй батьківщині. У тих пошуках впізнає себе кожен, хто прагне виразити своє ставлення до світу. Поет і читач зустрічаються, як зустрічаються Слово і Час" [2, 354]. Зараз О. Шарварок працює над другим доповненим виданням збірника "Шевченко у моему житті".

Ярослав Євстахійович Ярош (псевдоніми Степан Василик, Назар Мечияр, Микола Остапчук, Василь Софіюк, Яромир Славич, Славомир Явір; народився 3 серпня 1950 року в селі Королівка Коломийського району Івано-Франківської області) – український поет, драматург, перекладач, журналіст, композитор, режисер, громадський діяч. Закінчив факультет журналістики Львівського державного університету ім. І. Я. Франка (1973).

Працював у редакціях Тлумацької, Городенківської районних газет, у журналі "Україна", був заввідділом газети "Комсомольський прапор". Друкувався в журналах "Дніпро", "Донбас", "Жовтень", "Україна", у газетах "Літературна Україна", "Молодь України" та ін. 1979 р. – член Національної спілки письменників України.

Автор поетичних збірок: "Ярінь" (1978), "Солов'їна діброва" (1982), "Борозна обрію" (1987), "Тернові яри" (1991), "Полинові яблуні" (1994), "Тридевята земля..." (1999) та ін.

1997 року впорядкував збірку "До Тараса Шевченка – по Дніпру", куди увійшли твори учасників Шевченківського свята "В сім'ї вольній, новій", яке відбулося у травні 1997 р. на Херсонщині.

Ярослав Ярош згадує Т. Шевченка у віршах "До поезії", "На світі нам журитися не можна" (зб. "Ярінь") [13], "Україні" (зб. "Борозна обрію") [11], "Березневий світанок" (зб. "Тернові яри") [15], "Ти мав тридцять літ", "Естонка" (зб. "Полинові яблуні") [14], "Над "Заповітом"

Кобзаря", "Шевченко", "Я люблю Київ", "Істина", "Через десять років після смерті..." (зб. "Тридев'ята земля...") [16]. У поезії "Біле віко труни" (зб. "Тридев'ята земля...") йдеться про тимчасове поховання Т. Шевченка в Петербурзі та перенесення його праху в Україну.

Вірш "До поезії", у якій Т. Шевченко – один із трударів на поетичній ниві, увійшов до першої збірки Я. Яроша "Ярінь": *"Ти – празник і вогонь мого труда, / Думок окрилля і весни окраса. / В тобі – Франка невтомлива хода / І мудрий погляд мужнього Тараса"* [13, 21].

Для Я. Яроша, власне як і для М. Ткача та О. Шарварка, Т. Шевченко постає в кількох іпостасях: пророк, який формував свою націю духовно та ідеологічно, речник правди і свободи. У ліричній драмі "Безкорисливий лілії цвіт" (Ольга Кобилянська і Василь Стефаник)", написаній протягом 1981–1982 рр. на основі листування О. Кобилянської та В. Стефаніка, обидва письменники майже побожно говорять про поїздку на могилу Т. Шевченка. О. Кобилянська ділиться своїми враженнями із В. Стефаніком: *"На могилі Шевченка дуже гарно. Так чудно було мені там на душі, майже, як в казці"* [15, 165], а той, у свою чергу, в листі до письменниці зазначає: *"З Полтави я поїхав до Канева. Поклонився з могили Шевченка всій Україні... Ота поїздка на Україну зробила на мене велике враження і в мені окріпли думки, що Польщі на наших землях вже лишився недовгий вік"* [15, 183].

Літературно-мистецькі та біографічні дослідження про Тараса Шевченка М. Ткача, О. Шарварка та Я. Яроша – малодосліджена сторінка української шевченкіани 1960–2000-х років. Згадувані письменники творчу спадщину Т. Шевченка прочитували насамперед крізь призму чітких державницьких позицій і національно-культурних завдань. Кожен із них, виявляючи у підходах суб'єктивність, подав свій неповторний особистісний образ Т. Шевченка.

1. *Іванисенко В.* Виховання душ (Нотатки про поезію 1982 року) // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 12. – С. 3–10. 2. Тарас Шевченко в моєму житті: Розповіді, статті, нариси / Упор. О. Шарварок. – К.: Фенікс, 2004. – 480 с. 3. *Телешман С.* "І знову озвуся в слові (Зі спостережень над поетикою Михайла Ткача) // Слово і час. – 2012. – № 11. – С. 3–15. 4. *Ткач М.* На перевалі: Вірші. – К., 1957. – 55 с. 5. *Ткач М.* На смерекових вітрах: Лірика. – К., 1965. – 111 с. 6. *Ткач М.* Небо твоїх очей: Вірші, поеми. – К., 1982. – 101 с. 7. *Ткач М.* Повернення: Поезії. – К., 1974. – 103 с. 8. *Ткач М.* Пристрась: Поезії. – К., 1968. – 72 с. 9. *Ткач М.* Струна: Вибране. – К., 2002. – 488 с. 10. *Шарварок О. Ю.* Дзвони: Три етюди про Тараса Шевченка. – К.: Рада, 1995. – 140 с. 11. *Ярош Я.* Борозна обрію. Вірші та історична драма. – К., 1987. – 181 с. 12. *Ярош Я.* До Тараса Шевченка – по Дніпру. – Івано-Франківськ, 1997. – 16 с. 13. *Ярош Я.* Ярінь. Поезії. – Ужгород, 1978. – 95 с. 14. *Ярош Я.* Полинові яблуні: Вірші та лірична драма. – К., 1994. 15. *Ярош Я.* Тернові яри: Поезії, лірична драма. – Ужгород, 1991. – 151 с. 16. *Ярош Я.* Тридев'ята земля, або Кінець тисячоліття. Вірші, новели. – Івано-Франківськ, 1999. – 296 с.

Надійшла до редколегії 12.03.13

Луций С.

Шевченкиана М. Ткача, О. Шарварка и Я. Яроша

В статье рассказывается об украинских писателях – М. Ткаче, О. Шарварке и Я. Яроше, которые обогатили украинскую шевченкиану 1960–2000-х годов.

Ключевые слова: шевченкиана, интерпретация личности Т. Шевченко, романтическая идеализация.

Lushchiy S.

Shevchenko-Related Studies of M. Tkach, O. Sharwarok and J. Jarosh

The article presents an account of Ukrainian writers M. Tkach, O. Sharwarok and J. Jarosh who contributed to Shevchenko-related studies of 1960–2000-s.

Key words: Shevchenko-related studies, interpretations of Shevchenko's personality, romantic idealization.

УДК 821.161.2.09:75/.76:7.072.2“19”

*Т. Чуйко, заст. ген. директора з наук. роб.
Національного музею Тараса Шевченка*

ДО ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОБРАЗУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У МИСТЕЦТВОЗНАВСТВІ ХХ СТ. (НА ПРИКЛАДІ ЖИВОПИСУ І ГРАФІКИ)

Висвітлено питання вивчення мистецтвознавством ХХ ст. інтерпретацій образу Т. Шевченка (на прикладі живопису й графіки). До 1963 р. це – фіксація творів означеної тематики в каталогах виставок (подається огляд). Названо видання (з 1963 р.), у яких містяться елементи мистецтвознавчого аналізу цих творів, вказано його особливості.

Ключові слова: мистецтвознавчий аналіз, каталоги виставок, образотворча шевченкіана.

Вивчення образотворчої шевченкіани почалося з виставок. 1911 р. до 50-річчя з дня смерті Т. Шевченка в Академії мистецтв (Петербург) відбулася виставка, ініційована В. Беклемішевим і В. Мате. Серед експонатів були портрети поета-художника роботи В. Мате і Я. Андрєєва. Того ж року проекспоновано виставку в Київському художньо-промисловому музеї, яку організували М. Біляшівський і Д. Щербаківський. Там, поміж іншого, були представлені малюнки В. Штернберга на шевченківські теми. 1920 р. у Києві було експоновано присвячену митцеві велику літературно-художню виставку, на якій у великому розділі матеріалів про вшанування його пам'яті були представлені, зокрема, малярські твори на шевченківські теми. На відзначення 125-ліття від дня народження Т. Шевченка найбільшою стала Республіканська